

25 éves lett a Pécsi

Visszatekintés és jövőbenezés

Capa Központ, 2017. I. 8-ig

TELEK NAY ÁGNES

A Pécsi egy állami ösztöndíj: mikor én kaptam, még nem kellett gondolkodni, hogy elfogadjunk-e állami támogatást, mert könnyebb volt azonosulni a támogatást adók szakmaiságával, kommunikációjával, céljaival, módszereivel.¹

ERDEI KRISZTINA

A Pécsi József Fotóművészeti Ösztöndíj huszonöt éves múltjára visszatekintő kiállítás nyílt 2016. október 17-én a Robert Capa Kortárs Fotográfiai Központban. A tekintélyes, ám eddig kevésbé rendezett múlttal rendelkező ösztöndíj történetét a tárlat bezárása után is kutatni lehet egy strukturált, könnyen hozzáférhető online archívumnak köszönhetően.

Az ösztöndíj a 2010-es évek közepén folyamatos átszervezés alatt álló, megszűnő és újjáalakuló művészeti alapítványok és kollégiumok közül már pusztán „korával” és látszólagos folytonosságával is kiemelkedik, ezen felül szakmán belüli nívója és egyedülállósága sem vitatható. Nemcsak a legfontosabb, hanem az egyetlen fotóművészeti ösztöndíjról van szó, mely valódi presztízs és elismerést ad az alkotóknak.

Kiállítási enteriőr

A kezdetek(től)

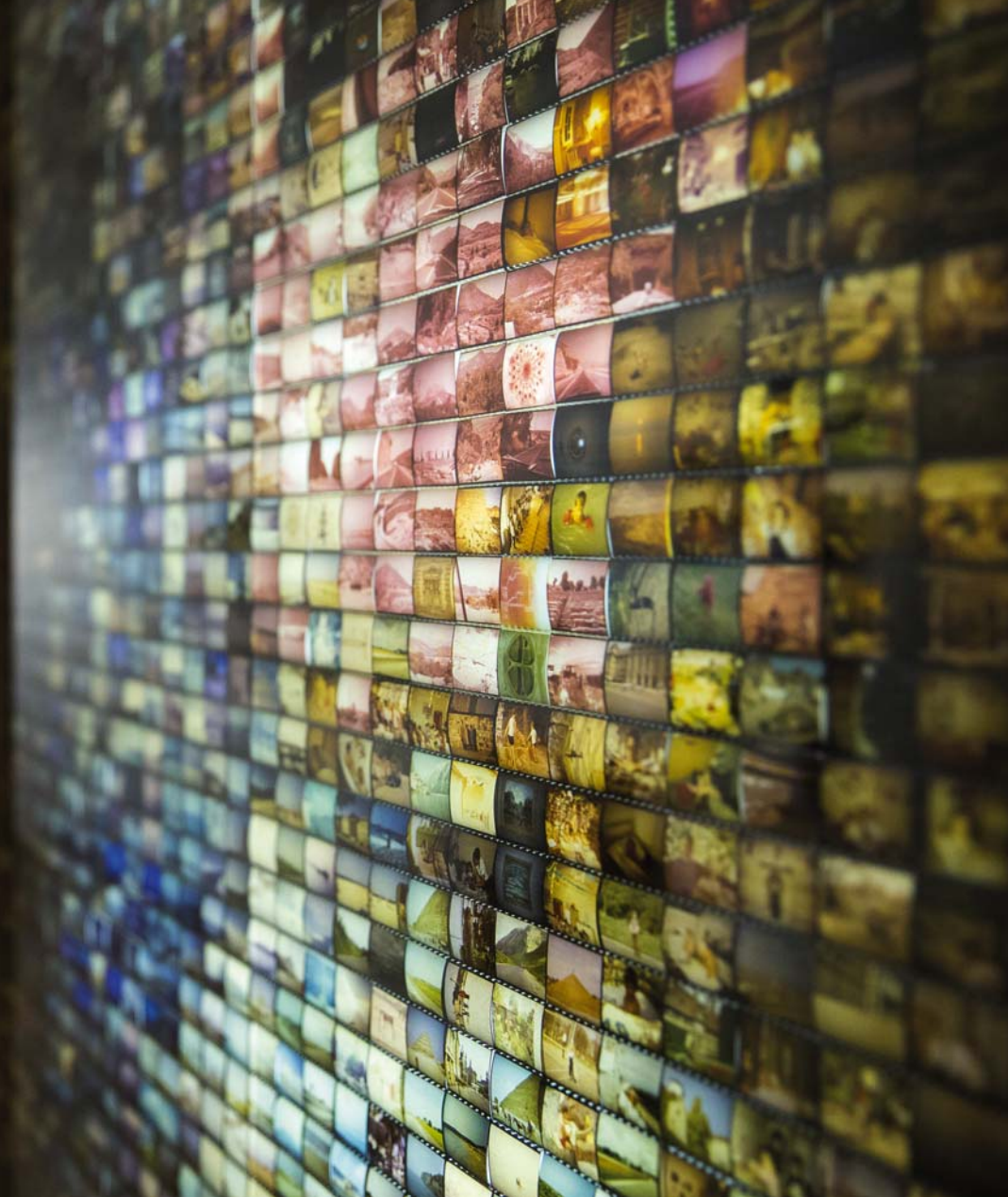
A Pécsi József Fotóművészeti Ösztöndíj megalapításának ötletét a már meglévő, hasonló céllal működő művészeti pályázatok adták. A Derkovits Gyula Képzőművészeti Ösztöndíj 1955 óta nyújt támogatást festők, grafikusok, szobrászok számára. Sümegi György, a Képzőművészeti Osztály akkori vezetője felismerte, hogy a hazai fotós szakma számára még nincs intézményesült támogatói-pályázati rendszer, ezért 1991-ben Boros Gézával, a minisztérium művészeti főtanácsosával közösen létrehozták a Pécsit, mellé pedig az elméleti alkotók számára a Kállai Ernő művészettörténeti és műkritikai ösztöndíjat.

Az eleinte két-három évre megnyerhető támogatás kiírása szerint „az ösztöndíj célja, hogy segítse a formanyelvében és tartalmában korszerű, színvonalas művek alkotóinak pályáját, művészi fejlődését.” A névadó személyének indoklásával folytatva: „Amikor az alapító az új ösztöndíj névadójául Pécsi Józsefet választotta, tisztelegni kívánt a mester emléke előtt, egyúttal példaképként kívánta állítani Pécsi József mesterségbeli tudását, műfaji sokoldalúságát, hagyományos és modern stíluselemeket ötvöző művészetét a fotográfiával alkotó módon és a fotográfiával élethivatásként foglalkozó fiatalok elé.”

1993-ban a lebonyolítást a minisztériumtól átvette a Képzőművészeti Lektorátus, ahol annak megszűnéséig viszonylag alaposan és követhetően dokumentálták a kiírásokat, a beérkező pályaműveket és a beszámolókat dokumentumait, katalógust készítettek a nyertes pályaművekből. 2013-tól a MANK (Magyar Alkotóművészeti Közhasznú Nonprofit Kft.) írja ki a pályázati felhívást, melyre a jelentkezést a szentendrei irodába kell eljuttatni, a pályázati anyagot viszont – ahogyan korábban is – a Mai Manó Házban kell leadni. Ez utóbbi korszak dokumentumai nehezen hozzáférhetőek és kutathatóak; a rendszerezettebb „lektorátusi időszak” alatt keletkezett dokumentációt a Magyar Nemzeti Galériában tárolják, egy emeleti folyosón, szintén rendezetlenül, mondhatni gazdátlanul.

A kiírásban a kezdetek óta visszatérően szerepelt a „kedvező feltételek” megteremtése a pályázók számára, mely egy mérsékelt növekvő támogatási összeget jelent. Az ösztöndíj mértékéről a mindenkor aktuális keresethez viszonyítva szemléletes grafikon készült a Capa Központ kiállítóterében. A juttatás mértéke alapvetően nem csökkent, de összehasonlíthatatlanul kevesebbet nyújt, mint az indulása idején. Napjainkra jobbra kiegészítésként értelmezhető, és bár ilyen tekintetben nem elhanyagolható, de az

fotó: Capa Központ

alkotónak ez idő alatt is szüksége van valamilyen alapesetire vagy az ösztöndíj kiegészítésére; ha másért nem, akkor azért, mert mióta nem a lektorátus kezeli az ösztöndíjat, azóta nincs benne a társadalombiztosítás. Mára így a pályázók inkább a hírneve, a szakmai elismerés miatt pályázzák meg azt, és csak másodsorban anyagi megfontolásból.

A kuratóriumok

Az első, négy évig fennálló kuratórium tagjai *Balla András, Bán András, Kerekes Gábor, Kincses Károly és Szegő György* voltak (1993-tól *Török László* is csatlakozott), a titkár ekkor és a következő kuratórium alatt is *Boros Géza* maradt. Szervezői szerepe és munkássága kiemelendő az ösztöndíj ezen időszakában. Fontos volt számára mind a riporter, mind pedig az alkotói fotográfia jelenléte a pályaművek között. Olyan szerzők kapták meg a Pécsit, akiknek szerepe és jelentősége a mai napig kiható a kortárs magyar fotográfiára, és akik

a magyar fotótörténet részévé váltak – akár a díjtól függetlenül is: többek között *Barta Zsolt Péter, Szilágyi Lenke, Drégely Imre*. Olyan is előfordult, hogy díjazottból zsűritag lett, így például Barta bekerült a következő kuratóriumba, ahol *Baranyay András, Féner Tamás, Benkő Imre, Stalter György és Tímár Péter* mellett zsűrizte a beérkezett pályaműveket. A beszámoló kiállítások a Múcsarnok Dorottya utcai kiállítótermében, 2002-ben az Andrásy úti Krausz Palotában, legtöbbször pedig a Mai Manó Házban kaptak helyet. De arra is volt példa, hogy a „testvérösztöndíjjal”, a Derkovits beszámolójával együtt lehetett megnézni a munkákat (2014, Múcsarnok).

A kuratóriumok cserélődésével, a technika előrehaladtával megkerülhetetlen szakmai viták, terminusbeli kérdések merültek fel egy-egy döntés meghozatalakor. Az egyik ilyen volt a dokumentarista vonal jelenléte, létjogosultsága a nyertes munkák között. Az ösztöndíj megalapításakor a hétköznapi világot a valódi mivoltában, nem pedig a propaganda szerint kottázott díszletek között bemutatni fontos feladat volt, és sokaknak ez hozott szakmai kitörést, illetve ezáltal váltak a műfaj fontos képviselőivé. Előfordult azonban, hogy a dokumentarista vonallal „szemben” egyes kurató-

Kiállítási enteriőr

riumi tagok olyan szempontokat tudtak érvényesíteni, amelyek jelentősen fordítottak a beválogatott munkák sorsán. *Petrányi Zsolt* a 2001–2005-ös periódusban találkozott *Szabó Dezső* munkáival, melyeket első körben a kuratóriumi tagok többsége nem juttatott volna tovább egy következő fordulóra. *Petrányi* és a vele együtt a bizottságba érkező *Jokesz Antal* kiálltak *Szabó Dezső* munkái mellett, és annak ellenére, hogy nem kapott elegendő szavazatot, megkérték a tagokat, hogy mondják el, szerintük miért nem juthat tovább. A fotográfiába a kreált, megrendezett jeleneteivel, nagyméretű, szándékoltnan szemcsés nagyításával belépő *Szabó Dezső* a diskurzusuk folytán bekerült a következő körbe, és így már díjat is kapott.²

A kiállítás

A történeti kutatás és összegzés egy visszatekintő kiállításnál elengedhetetlen, mely negyed évszázad távlatából már önmagában is nagy munka. Ehhez további nehézségként társult az ösztöndíj szétdarabolt története s az, hogy a különböző korszakokban, különböző lebonyolítóknál keletkezett dokumentációt különböző helyeken, rendezetlenül, feldolgozatlanul tárolják. A dokumentumok megismerése önmagában sokszor nem elég, hiszen legfeljebb írásban, jobb esetben reprodukciók, katalógus formájában kereshetők vissza az adott év ösztöndíjasainak munkái, az eredeti fotográfiák, műtárgyak nem szerepelnek gyűjteményben, visszakerültek az alkotóhoz a beszámoló kiállítás után. A kutatást követte tehát az alkotókkal való kapcsolatfelvétel,

Kiállítási enteriőr

mely nem bizonyult minden esetben gördülékenynek és sikeresnek. Volt olyan, akit egyáltalán nem sikerült elérni; volt olyan, aki az archívumban igen, de a kiállításon nem szeretett volna megjelenni; volt, akinek nem álltak rendelkezésre az ösztöndíjhoz kapcsolható munkái vagy már nem vállalta ezeknek az újbóli bemutatását. A követhető koncepció, az átlátható kiállítás érdekében is korlátozni kellett a tárlaton bemutatásra kerülő alkotók (és munkáik) számát. Az ösztöndíj huszonöt évét huszonöt alkotó munkásságán keresztül mutatták be, ügyelve arra, hogy az összegzésen felül fontos, átfogó szakmai kérdésekre is választ adjon a tárlat: hogyan hatott az ösztöndíj az alkotó pályájára, segítette-e a fejlődésben, meg lehet-e állapítani fotóművészeti tendenciákat a nyertes munkák alapján, hogyan képeződik le a digitális technológia megjelenése, térnyerése az analóg eljárásokkal szemben a díj történetében, az alkotók életművében.

A reprezentatív válogatást tovább nehezítette, hogy mivel az ösztöndíjat egy, két vagy három évre ítélik meg, volt, aki három évig egy sorozaton dolgozott, volt, aki minden évben újabb projektbe, témába fogott bele, s volt, aki csak egyszer kapott ösztöndíjat. További kritériumot jelentett, hogy a kiállítandó alkotók jelenleg is a pályán lévő fotográfusok legyenek. Az így leszűkített alkotói halmazt három fő kategóriára lehetett bontani: a díj első tíz évében díjazott „nagy öregek”, akik ma már megkérdőjelezhetetlenül a magyar fotótörténet részei, hazai és nemzetközi elismertséggel; a középgenerációra, amelynek a tagjai szintén ismertek és elismertek, aktív szereplői és formálói a hazai kortárs fotószcénának, sokan tanítanak közülük, vagy fotóriporterként dolgoznak. Tehát az első húsz évben díjazottak esetében az ösztöndíjas munkák bemutatása a kezdetekre, pályájuk elejére tekint vissza. Az elmúlt öt évben

díjazott alkotóktól bemutatott munkák bizonyos esetben akár jelenleg is alakulóban lévő projekteket, lezáratlan sorozatokat mutathattak be tehetséges pályakezdektől. „A válogatás az elmúlt huszonöt évben született ösztöndíjas munkák egy jellegzetes szeletét mutassa be, tegye visszakövethetővé a fotótechnika változásait, világítson rá az alkotói attitűdök alakulására és a munkákban megjelenő művészeti, illetve társadalmi problémákra.”³ Emellett az alkotókat foglalkoztató témák is jelentősek és összefogóak: az első teremben technikai kísérletezések, a következőben filozófiai reflexiók, végül személyes történetek jelennek meg a munkák középpontjában.

Az archívum

Kiállítási enteriőr

A kiállításához kapcsolódó kutatás során jelentkező nehézségek már az elején rámutattak egy rendszerezett adatbázis létjogosultságára, amely nemcsak a jelen tárlat háttérmunkáját, hanem a későbbi kutatók, érdeklődők tájékoztatását is nagyban segíti, emellett fontos reprezentációs céllal szolgál legfőképp a díj, illetve az alkotók számára, de tágabban véve a szervezők, sőt a magyar fotográfus szcéna számára is. A Capa Központ munkatársa, a kiállítás egyik kurátora, Gellér Judit szakmai érdeklődésének és kutatásainak középpontjában az archívumok állnak, így számára fontos gyakorlati feladat volt egy áttekinthető, tényszerű adatbázis, a Pécsi online archívum⁴ létrehozása. Az oldalon alkotók vagy projektek (azok a fotográfiák, amelyek a beszámoló kiállításához készített katalógusban megjelentek) szerint

Kiállítási enteriőr

lehet böngészni, az előbbit megnyitva legördül a díjazott alkotók teljes névsora egészen a kezdetektől, nevükre kattintva pedig a nyertes sorozatok és a koncepcióleírás is elérhető. Ebből a listából felmérhető az azóta elveszett munkák sora vagy a megjelenéstől tartózkodó alkotók személye is. A szervezők szándéka szerint az adatbázis a továbbiakban folyamatosan frissítés, bővítés alatt áll majd, mellyel valóban hiánypótló funkciót tölt be a közelmúlt magyar fotótörténetében.

A konferencia

Az évforduló és a hozzá kapcsolódó kiállítás apropóján a kiállítás kurátorai egynapos szakmai konferencia keretében szólaltattak meg alkotókat és elméleti szakembereket. *Zsámboki Miklós* a díj történetét tekintette át, *Gellér Judit* pedig az archívum összeállításának körülményeit és nehézségeit mondta el. A két kurátor mellett *Mélyi József*, *Perenyi Mónika* és *Horányi Attila* járta körbe az ösztöndíj szerepét az alkotói pályán, de szó volt a fotó elméleti kérdéseiről is. Az előadásokat kerekasztal-beszélgetés követte, ahol három különböző területről érkező alkotó mondta el kendőzetlenül tapasztalatait és véleményét a Pécsi jövőjéről, előnyeiről és hiányosságairól. *Bácsi Róbert László*, *Erdei Krisztina* és *Gyenis Tibor* beszélgetéséből kiemelendő például annak kettősége, hogy a Pécsi kifejezetten és kizárólag fotográfusok számára meghirdetett alkotói díj, amely megtisztelő és a szakmát valóban elismerő gesztus volt az alapítóktól, ugyanakkor elszigeteli, kiemeli az alkotókat a többi művészeti ágban dolgozó képzőművésztől. A probléma természetesen nem új keletű, de

visszatérő dilemma a szakma képviselői számára, akadnak, akik kifejezetten ellenzik és károsnak tartják, hogy külön „fotós galéria” vagy fotóművészeti folyóirat létezik. Ugyanakkor felmerült, hogy nem biztosít megélhetést sem a díj (sokszor még a fotográfusi karrier sem), de azért a szakmai elismerés szintjén tartja magát a Pécsi, és még mindig sokan pályázzák meg évről évre.

Összességében két fontos körülményre kell rámutatni a Pécsi jelenlegi helyzete, megítélése kapcsán, melyeket leginkább a mottóban idézett *Erdei Krisztina* mondott ki nyíltan, de nincs egyedül álláspontjával. A fent említett politikai térnyerés a független kulturális életben a 2010-es évek közepére már érezhető és nyilvánvaló.

A pályázó alkotó mindenképpen mérlegelni kényszerül: vállalja-e az állami ösztöndíjjal együtt járó állásfoglalást, mely bár hitelét nem veszítve a mai napig fontos, de több járulékos jelentés is ráakódott az elmúlt öt-tíz évben. Hozzáadódik ehhez jelen esetben a kiállítás helyszíne is: ahogyan *Erdei* is kiemeli, a Capa Központ erősen vitatott szakmai létjogosultsággal vette át az egykori Ernst Múzeum épületét. Azt, hogy nem egyedül áll ezzel az álláspontjával, leginkább talán az támasztja alá, hogy a szóban forgó évforduló apropóján sem mindegyik alkotó járult hozzá, hogy a művei az intézmény falai között megjelenjenek, akár a falon, akár az archívumban, virtuálisan. Sajnálatos, hogy egy ilyen múlttal és presztízzsel rendelkező fotográfiai díjat is képes beárnyékolni a (kulturál)politikai csatározás, de a szakmai szempontokat szerencsére még a Pécsi esetében nem írták felül „pártérdek”.

Jegyzetek

- 1 <http://krisztinaerdei.com/a-pecsi-25-kiallitas-kapcsan/>
- 2 *Petrányi Zsolt* a kiállítás apropóján szervezett, *Kedvező feltételek* címet viselő mini-konferencia napján, egy tárlatvezetés keretében osztotta meg a hallgatósággal történetet.
- 3 Idézet a kurátori szövegből <http://capacenter.hu/kiallitasok/pecsi-25-pecsi-jozsef-fotomuveszeti-osztondij-1991-2016/>
- 4 <http://pecsiosztondij.capacenter.hu/>

Kiállítási enteriőr

